

mai ales în ceea ce privește comportamentul prosocial și altruismul (p. 57). Despre „influența socială” și „psihosociologia grupurilor” se discută în capitolele cinci și șase.

În orice grup există norme, reguli ce trebuie urmate întocmai. Pot fi formale sau informale. Relațiile interpersonale dintre colegi, prieteni, șefi sau subordonați ori, și mai larg, a activităților sociale sunt explicate prin intermediul manipulării comportamentale, obedienței și conformării. Acestea completează factorul normativ ce influențează procesul decizional grupal, rezultând, astfel, efectele de normalizare și polarizare. Mai mult decât atât, în unele cazuri, procesul decizional se patologizează, concretizându-se în gândire de grup (I.L. Janis, 1972). Schimbarea riscului decizional (*risky shift* – J. Stoner, 1961), schimbarea prudentă (*cautious shift*) și schimbarea alegerii (*choice shift* – A. Michener și M. Wasserman, 1995) sunt alte aspecte ce caracterizează decizia grupală și completează expunerea autorului.

În capitolele șapte și opt sunt analizate, pe rând, „schimbarea atitudinală”, relația existentă între atitudini și comportamente, dar și „zvonul” ca mijloc de comunicare și, de ce nu, de transmitere a informației. „Șoaptele de altă dată” constituie, în concepția autorului, modele explicative utile în înțelegerea propagării și a evoluției zvonurilor în perioada comunistă. Concluzia lui Septimiu Chelcea este aceea că „zvonurile sunt creații colective și au funcții și disfuncții sociale. Chiar dacă unele au o sursă de lansare bine sau – cel mai adesea – rău intenționată; prin retransmisii succesive, amprenta personalității colportorilor se imprimă adânc în conținutul lor, cu atât mai mult în cazul zvonurilor emergente, rezultat al «tranzacției colective», prin punerea laolaltă a resurselor intelectuale ale grupurilor umane în vederea interpretării unor evenimente

importante, dar ambigue, despre care lipsesc informațiile oficiale” (pp. 156-157).

Capitolul nouă aduce în discuție „memoria socială” ca proces psihic. Autorul pleacă în analiza sa de la definițiile memoriei sociale, explicând trecerea de la „memoria individuală” la cea „colectivă” sau „socială”. Astfel se disting o serie de teorii: a cadrelor sociale ale memoriei, teoria structurării memoriei de către cultură și interese, cea a disonanței cognitive sau a atribuirii, modelul covarianței. În fine, autorul discută despre *self*, luând ca exemplu „*self*-ul românesc în tranziție”. În acest capitol descoperim că imaginea propriei persoane depinde foarte mult de interacțiunea cu ceilalți și, de cele mai multe ori, se dezvoltă „prin exercițiul de a ne privi pe noi înșine din perspectiva altor persoane, a societății ca întreg” (p. 188). Capitolul se încheie cu aplicabilitatea „Efectului Muhammad Ali” în societatea românească.

Citind acest manual, mărturisesc că informația clară pe care o transmite nu are cum să nu ajungă în fața cititorului așa după cum își dorește Septimiu Chelcea: să fie un factor evaluator și investigator care să mijlocească relațiile interpersonale dintre oameni.

Octavian Rujoiu

Septimiu Chelcea,
Loredana Ivan și Adina Chelcea
Comunicarea nonverbală :
gesturile și postura, București,
Editura Comunicare.ro (234 p).

Lucrarea celor trei psihosociologi poate fi privită și ca o expresie a tendinței normale a oricărui subdomeniu al științei de a se elibera de sub hegemonia „normalului tematic” ce se instaurează la un moment dat în știință. E adevărat, în calitate

de cercetători sociali, trebuie să avem în vedere și justificarea practică a cercetărilor noastre, teme ca sărăcia, șomajul, migrația, în general toate temele ce țin de domeniul mai larg al problemelor sociale sunt prioritare în sociologia românească, această situație fiind în mare măsură reflexul preocupărilor din cadrul societății românești actuale. Consider o prejudecată cu efecte decurajatoare pentru cercetarea din domeniul științelor sociale promovarea cu predilecție a temelor ce contribuie în mod direct la rezolvarea problemelor sociale. În condițiile cultului excesiv al temelor de sociologie axate pe analiza unor probleme sociale, această lucrare este bine-venită. Cartea *Comunicarea nonverbală: gesturile și postura* exprimă frumusețea cercetării psihosociologice, care prin diversitatea temelor abordate, e atât de atrăgătoare pentru publicul larg. Lucrarea ne poate face mai atenți la „retorica gesturilor” cotidiene pe care nu o mai sesizăm, cuprinși fiind de de-la-sine-înțelesul ce guvernează interacțiunile noastre din viața de zi cu zi, dar care influențează și determină aceste interacțiuni.

Voi prezenta această lucrare începând prin a răspunde la două întrebări ce se pun de obicei în legătură cu apariția unei lucrări științifice: 1) „La ce și cui ar folosi o lucrare științifică despre comunicarea nonverbală?”; 2) „Ce aduce nou această lucrare în comparație cu alte lucrări de specialitate, pe aceeași temă?”

Comunicarea nonverbală: gesturile și postura este o carte universitară, adresându-se în special profesorilor, cercetătorilor și studenților. În spațiul universitar din România, tema comunicării nonverbale a început să fie abordată în mai multe lucrări, în special lucrări de comunicare, însă nu ca temă centrală, ci ca subtemă a problematicii mai largi legate de procesul de comunicare. Consider că luarea în considerare în procesul de cercetare socială a

aspectelor nonverbale ar aduce un plus de cunoaștere. Cunoașterea unor aspecte legate de comunicarea nonverbală le-ar fi utilă cercetătorilor din domeniul științelor sociale, deoarece majoritatea metodelor de cercetare aplicate în sociologie și psihosociologie, pentru culegerea datelor de cercetare, sunt metode ce presupun contactul direct cu subiecții de cercetare. Astfel, atașarea unor grile de analiză a comportamentului nonverbal chestionarelor, ghidurilor de interviu sau ghidurilor de observație ar permite o mai bună interpretare a ceea ce declară subiecții pe cale verbală. De altfel, una dintre funcțiile comunicării nonverbale puse în evidență de cercetători este aceea de „completare” a mesajelor verbale (Paul Ekman, 1965). Alți autori, ca Judee K. Burgoon, David B. Buller și W. Gill Woodall (1996/1998), susțin faptul că nu trebuie să acordăm comunicării nonverbale o poziție secundară în raport cu comunicarea verbală, chiar dacă există un grad relativ de independență între cele două tipuri de comunicare, deoarece „comunicarea nonverbală participă la producerea și procesarea mesajelor, ajută la definirea situației chiar înainte de a începe comunicarea verbală, structurează interacțiunea, servește la proiectarea *self*-ului, la formarea impresiei, la exprimarea și la controlul emoțiilor, precum și la managementul relațiilor interpersonale și al impresiei” (p. 40). În procesul de cercetare socială, analiza mesajelor nonverbale ale subiecților investigați poate trage semnale de alarmă în legătură cu informațiile oferite de aceștia. Personal, nu am cunoștință despre lucrări științifice din domeniul sociologiei bazate pe metoda anchetei sociologice care să ia în calcul, în analiza informațiilor furnizate de către subiecții de anchetă, și aspectele nonverbale transmise de aceștia.

De asemenea, cartea este utilă pentru practicieni. Există multe firme private,

companii ce le oferă angajaților programe de instruire în cadrul cărora stăpânirea mesajelor nonverbale ocupă un loc important. Specialiștii au în *Comunicarea nonverbală: gesturile și postura* un sprijin important pentru derularea acestor activități.

Lucrarea este o noutate în literatura românească de specialitate prin tipul de analiză, prin stil și prin bibliografia de specialitate utilizată. Desigur, mai există cărți traduse în limba română care tratează acest subiect, însă cele mai multe dintre ele constituie mai ales lucrări de popularizare a științei. Această carte are un caracter științific, fiind axată mai ales pe analiza critică a rezultatelor unor experimente în legătură cu diversele tipuri de comunicare nonverbală. Majoritatea lucrărilor de popularizare a științei își asumă cu o prea mare siguranță explicații ortodoxe privind interpretarea și gestionarea comportamentelor nonverbale. Scepticismului caracteristic oamenilor de știință îi face pe autori să problematizeze permanent, insistând, acolo unde este cazul, asupra aspectelor controversate legate de interpretarea comportamentelor nonverbale.

Cartea are un stil didactic și, în același timp, cultural. Sunt definite și prezentate conceptele principale în analiza comportamentelor nonverbale. Astfel, în capitolul de început, Septimiu Chelcea prezintă un „istoric, structura, formele și funcțiile/disfuncțiile comunicării nonverbale”. De asemenea, în capitolul doi, autorul aduce o clarificare conceptuală a „semnelor, semnalelor, codurilor și canalelor” prin care se transmit informațiile nonverbale. În capitolele trei (Septimiu Chelcea și Adina Chelcea) și patru (Septimiu Chelcea și Loredana Ivan) sunt analizate „mesajele corpului uman”, „gesturile, postura și mersul”, definițiile acestor concepte fiind însoțite de analiza unor rezultate experimentale și de comentarii privind semnificațiile

sociale ale comportamentelor nonverbale. Ultima parte a lucrării, ce cuprinde capitolele cinci (Septimiu Chelcea, Adina Chelcea și Loredana Ivan) și șase (Loredana Ivan, Adina Chelcea și Septimiu Chelcea), e axată pe prezentarea implicațiilor practice ale analizei mesajelor nonverbale. Sunt analizate implicațiile acestui tip de comunicare în viața de zi cu zi, în cadrul cuplului marital, în școală, în organizații sau în viața politică. Lucrarea se încheie cu problematizarea efectelor pe care le poate avea, în practică, dezvoltarea unor competențe sociale în ceea ce privește interpretarea și utilizarea mesajelor nonverbale.

De asemenea, această lucrare este, în sine, și un „act cultural”. Fideli principiului metodologic conform căruia un lucru observat de tine în mod sigur a mai fost observat și de altcineva (E. Noelle-Neumann, *Spirala tăcerii*, 1977/2004), autorii caută argumente culturale pentru expunerea ideilor, selectând din istorie sedimente de cunoaștere a comunicării nonverbale, fapt ce conferă lucrării o dimensiune culturală. De asemenea, multe argumente sunt preluate din înțelepciunea populară sau din viața de zi cu zi, dând lucrării o savoare aparte. Stilul de analiză a aspectelor prezentate îmbină abordarea Școlii *Annales*-lor cu luciditatea și tăișul rațional, caracteristice metodei experimentale. Sunt prezentate atât date istorice, cât și date experimentale sau date de observație. Însă, dincolo de aceste aspecte, răzbate totuși influența paradigmei comportamentale. Apelul la date istorice și, pe alocuri, analizele de natură interpretativă reflectă nevoia autorilor de unificare a paradigmatelor și de evitare a „dogmatismului științific”. Aceste aspecte sunt reflectate încă de la început, în prefața lucrării Septimiu Chelcea formulând cinci axiome ale comunicării nonverbale: 1) „comunicarea nonverbală este filogenetic

și ontogenetic primordială”; 2) „în relațiile interpersonale directe este imposibil să nu comunicăm nonverbal”; 3) „comunicarea nonverbală reprezintă un element în sistemul comunicării umane și trebuie analizată ca atare, nu independent de comunicarea verbală”; 4) „comunicarea nonverbală se realizează printr-un sistem de semne și semnale (discrete și analogice), coduri și canale de transmitere a informației și trebuie analizată integral, nu ca element separat”; 5) „în comunicarea nonverbală, semnificația semnelor transmise prin multiple canale trebuie stabilită în termenii probabilității și în funcție de contextul sociocultural concret”.

Lucrarea are funcția unui principiu organizator, în condițiile în care literatura românească de specialitate este presărată cu lucrări de polularizare, fiind, în ultimă instanță, un semn al maturității științifice în domeniul psihosociologiei din România. Chiar dacă autorul – după o expunere anecdotică în care analizează rolul transmiterii semnalelor nonverbale de natură sexuală în cuplu – afirmă cu umor, într-o paranteză, că „rândurile acestea nu ar trebui citite de copiii sub 16 ani decât cu acordul părinților... Păcat că s-a instituit o bulină numai pentru filme, nu și pentru cărți!”, trebuie spus că această lucrare nu dăunează sănătății... morale. Iar dacă pe viitor ar trebui să-i atașăm o bulină, cu siguranță că pe aceasta ar scrie *best-seller*, așa cum se practică în cazul lucrărilor prestigioase publicate în străinătate și a căror reeditare este cerută de public.

Gabriel Jderu

Tudor Danii

Republica Moldova în spațiul tranziției și costul social al reformelor. Analiză și evaluare sociologică a calității vieții populației, Chișinău, Editura Pontos, 2004 (414 p.)

O lucrare care să-și propună analiza realității din Republica Moldova (RM), din perspectivă socială, culturală, economică sau politică etc., este bine-venită, cu atât mai mult cu cât sunt destul de rare investigațiile științifice care să analizeze profund și detaliat evenimentele și procesele din acest colț al lumii. Cartea semnată de Tudor Danii intenționează a fi o lucrare ce oferă o bază teoretică și o analiză atentă și minuțioasă în cifre a calității vieții din Republica Moldova.

Autorul menționează că scopul lucrării sale este „atenuarea contradicției acute dintre necesitatea vitală a îmbunătățirii calității vieții populației [...] și lipsa posibilităților reale pentru majoritatea cetățenilor de asigurare a unei vieți decente și autoafirmare a personalității prin muncă și creație” (p. 13). Pare un scop pretențios pentru o lucrare, dar nobil. Totodată, autorul își propune să analizeze natura și conținutul sintagmei *calitatea vieții populației* și să elaboreze un model de monitorizare și evaluare a indicatorilor calității vieții care s-ar plia pe realitatea din Republica Moldova (p. 13). În capitolul „Transformările societale și impactul lor asupra vieții sociale”, autorul analizează sintetic noțiunile de *schimbare socială*, *transformare socială*, *tranziție*, *reformă* ș.a. și se pronunță în favoarea adoptării conceptului de *transformare socială* în locul celui de *tranziție* (pp. 81-103). Argumentele invocate par convingătoare; sunt însă mai puțin clare și